

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 20 Haziran 2023

Gönderim Tarihi: 19 Mayıs 2023
Yayımlanma Tarihi: 30 Haziran 2023

Atıf Künyesi: Bozkurt, İ. & Aytar, İ. H.. (2023). Cumhuriyet'in Yerel Yönetim Politikası: Mithat Toroğlu'nun Mersin Belediyesi Başkanlığı Örneği (1929-1942). *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 63-80.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1299377>

CUMHURİYET'İN YEREL YÖNETİM POLİTİKASI: MİTHAT TOROĞLU'NUN MERSİN BELEDİYESİ BAŞKANLIĞI ÖRNEĞİ (1929-1942)

İbrahim BOZKURT*

İbrahim Halil AYTAR**

Öz

Osmanlı Devleti'nde belediyeçilikle ilgili gelişmelerin başlangıcı Tanzimat Dönemi'dir. Tanzimat'tan önce ise yerel yönetim hizmetleri, lonca, vakıf ve kadı tarafından yerine getirilmekteydi. Avrupa ile yoğunlaşan ticari ilişkilere bağlı olarak 19. yüzyılda Osmanlı liman kentlerinde ulaşım ve hizmetleri yönetmek için yeni teşkilatlar kurulmuştur. Bu bağlamda liman kentlerinden başlayarak çağdaş hizmet verecek yeni belediye yönetimlerinin kurulması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında belediyelerin ve mahalli idarelerin görevleri, Osmanlı Devleti'nin son yıllarında yaşanan siyasî karışıklıkların yol açtığı tahribatı telafi etmek ve temel hizmetleri vermek olarak ön plana çıkmıştır. Ayrıca yerel yönetimlerin yürüttüğü bir diğer çalışma da savaşlar ve salgın hastalıklar nedeniyle azalan nüfusun artışına yönelik politikalar üretmek ve ayrıca sorumlu oldukları bölgelerde sağlık sorunlarının çözülmesi doğrultusunda çalışmalar yürütmektir. Osmanlı Devleti'nden miras kalan yerel yönetim kurumları bu işlevleri yerine getirmekten uzaktı. Belediyelerin kadroları eğitimsizdi, çalışanların sayısı yetersizdi. Ayrıca belediyelerin bütçeleri de yetersizdi. 1930'lu yıllarda Cumhuriyet döneminde belediyeçilik anlayışının gelişmesiyle birlikte bu sorunlara çözümler üretilmeye başlanmıştır. Mithat Toroğlu, dünyada 1929 ekonomik krizinin Türkiye'yi de etkilediği bir dönemde göreve başladı. Toroğlu'nun Mersin Belediye Başkanı olduğu yıllar, aynı zamanda Türkiye'nin modernleşmesi bağlamında belediyeçilik alanında ilgili yasal düzenlemelerin ve mevzuatların hayata geçirildiği dönem olmuştur. Bu çalışmada 1929 ile 1942 yılları arasında Mersin'de belediye başkanlığı yapmış olan Mithat Toroğlu'nun yerel yönetim politikasına odaklanılmıştır. Böylece erken Cumhuriyet döneminde Türkiye'de modern belediyeçiliğin uygulanmasına ilişkin yasal düzenlemeler, Mithat Toroğlu'nun Mersin belediye başkanlığı örneği üzerinden incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mersin, Mersin Belediyesi, Tek Parti Dönemi, Ahmet Mithat Toroğlu.

* Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Mersin/Türkiye, ibrboz@mersin.edu.tr, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-6787-4920>.

** Öğr. Gör. Dr., Mersin Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Mersin/Türkiye, iaytar@mersin.edu.tr, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-8524-6418>.

Republic's Local Administration Policy: The Case of Mithat Toroğlu's Mersin Mayorship (1929-1942)

Abstract

The beginning of the developments in the municipality in the Ottoman Empire is the Tanzimat period. Prior to this period the services in the regional administration were fulfilled by the guilds vakfs and Kadis. To administer the transportation and other services in the Ottoman port cities, new institutions were founded with the increase in the commercial developments with Europe. In this context, the necessity of founding new municipality administrations, which would provide modern municipality services emerged. This was especially true for the port cities. In the first years of the Republic, as well as giving the basic services, the duties of the municipalities and the local administrations were to ameliorate the damages caused by the political turmoils of the Ottoman Empire's last years. In addition, another mission of the municipalities was to develop suitable policies for increasing the population of the country, as the population had decreased due to the constant wars and epidemics. The municipalities were also developing policies for solving the health problems of their areas. The local administrative institutions which can be traced back to the Ottoman Empire's corrupted system were far from providing these services properly. The staff of the municipalities lacked the proper education, and their numbers were insufficient. Their budgets were also insufficient. Those problems were gradually resolved through the modernization of the municipality understanding of the Republican era of 1930's. Mithat Toroğlu started his service in a period where the Great Economic Depression of 1929 affected Türkiye. The years of his mayorship of Mersin were also the period where new legal regulations were introduced in Türkiye to modernize the country. This study focuses on his local administration policies between the years of 1929-42. Accordingly, the legal regulations related to the implementation of the modern municipal policies in the early Republican era are discussed for the case of Mithat Toroğlu.

Keywords: Mersin, Mersin Municipality, Single Party Period, Ahmet Mithat Toroğlu.

Giriş

Günümüzde çağdaş toplum yaşantısının en belirgin özelliklerinden biri kentleşmedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki toplumun kentsel nüfusu, kırsal nüfusu aşarak önemli bir sosyal-yapısal değişikliğe uğramaktadır. Hem geleneksel konum içindeki köylerde hem de kentleşme süreci içinde ortaya çıkan yeni kasaba ve kentlerde, bireylerin gereksinme duyduğu çoğu hizmetler ya doğrudan özel yerel birimlerde ya da merkezi hükûmetin yerel uzantıları tarafından karşılanmaktadır. Bu hizmetlerin çeşitliliği ve niteliği, vatandaşla yerel yönetim birimlerinin sürekli bir ilişki ve etkileşim içinde olmalarını zorunlu kılmaktadır. Bu özelliği ile yerel yönetim kuruluşları, bireylerin günlük yaşamlarında önemli bir yere sahip olmaktadır. Yerel yönetim, halkın ortak yaşadıkları yerin gereksinmelerini karşılamak amacıyla oluşturulan ve halkın kendisinin seçtiği organlarca yönetilen bir sistemdir. Bir başka deyişle yerel yönetimler, merkezi yönetimce, yöreyi ilgilendiren konularda kurallar koymaya, mali yükümlülükler getirmeye yetkili kılınmış yerel bir meclisin denetimi altındaki yönetim birimlerinin adıdır. Türkiye'de bu nitelikteki yerel yönetim birimleri köy, il özel idaresi ve belediye olarak üç türe ayrılır (Göymen, 1985: 2838). Bu üç tür yerel yönetim kuruluşu arasında belediyeler, daha ön planda ve kamuoyunun dikkatini üzerinde toplayanıdır. Türkiye'nin modernleşmesi sürecinde de nüfusun çoğunluğu artık kentlerde yaşamaya, toplanmaya başlamıştır. Buradaki yaşantı, ekonomik ve siyasal kararlar, yalnızca kentleri değil aynı zamanda köyleri de ilgilendirmektedir. Siyasal boyutta yerel yönetimleri önemli kılan nedenlerden bir diğeri de çoğu zaman bu kuruluşların halkın kendi kendisini yönetmesine olanak tanıyan belediyelerin, demokrasinin önde gelen varlıkları olarak görülmesini sağlamasıdır. Ülkemiz tarihinde modern belediyelerin kuruluşu ve şehir hizmetlerinin bu örgütlerce yerine getirilmeye çalışılması; Tanzimat Dönemi'nde uygulamasına girilen reformlarla mümkün olmuştur (Ortaylı, 1985: 111). Tanzimat'tan önce yerel yönetim hizmetleri, loncalar başta olmak üzere vakıflar ve kadılar tarafından yerine getirilmekteydi (Keleş, 1991: 291; Doru, 2015: 69-70). Belediye, "Mecelle-i Umur-i Belediye"nin yazarı Osman Nuri Ergin'e göre; "ortak menfaatler ve karşılıklı ihtiyaçların zorlaması ile bir beldede oturan halkın, beldelerine ve dolayısıyla kendilerine ait meseleleri, hükümetin kanunla belirttiği sınır ve sorumluluk dairesinde seçmiş oldukları vekilleri vasıtası ile haletmeleri" şeklinde tanımlanmıştır (Ergin, 1922: 1).

Tanzimat Döneminde Belediyeler

Tanzimat dönemi birçok alanda olduğu gibi belediyeçilik alanında da bir dönüm noktası olmuştur. Osmanlı'nın kuruluşundan beri var olan idari sistemin gittikçe bozulması, kurumların işlerliğini kaybetmesi ve mevcut düzenin çalışmaz duruma gelmesiyle belediyeçilik alanında birtakım yeni uygulamalara gitme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Günümüz belediyeçiliği anlamında, ilk belediye idarelerinin kurulma çalışmaları ancak Kırım Savaşı sırasında Batı'yla artan temaslar sonucunda ortaya çıkmıştır (İçişleri Bakanlığı, 1973: 3; Karabulak, 2013: 37). Savaş sonrası İstanbul'da nüfusun hızla artmasına paralel olarak temizlik, ulaşım ve sağlık alanlarındaki hizmetleri yerine getirecek belediye gibi bir teşkilatın kurulmasının zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Böylece Meclis-i Tanzimat, 1854 yılında hazırladığı yeni bir nizamname sonrası İstanbul'da Şehremâneti ismiyle ilk belediye örgütlenmesini gerçekleştirdi (Seyitdanlıoğlu, 2010: 3-4). Tanzimat Dönemi'nde Batılılaşma yönünde gerçekleştirilen reformlar, modern belediyelerin doğuşu için gerekli ortamı hazırlamıştır (Eryılmaz, 1996: 333). Osmanlı yönetici ve aydınlarının Batı'daki şehirlerde gördükleri idari yapı ve özellikle belediye örgütü yapılanmaları, Osmanlı kentlerine uygulamak için girişimlerde bulunmaya itmiştir. Ancak bu modern şehir görünümünün, Osmanlı şehirlerinde de uygulama alanı bulması sadece Batılıların veya dönemin bürokratlarının bu yöndeki isteklerine de bağlanamaz. Bu dönemdeki toplumsal gelişmelerin de etkisi vardır. 19. yüzyıldaki toplumsal, siyasal ve ekonomik gelişmelerin etkisiyle büyüyen şehirler eskisine göre ciddi sorunlarla da karşı karşıyadır (Eryılmaz, 2007: 182).

19. yüzyılda Osmanlı şehirleri, özellikle dış dünya ile gelişen ilişkilerin düğüm noktasını meydana getiren liman şehirleri, önemli yapısal değişiklikler geçirmiştir. Bu süreçte ülkenin değişmekte olan ekonomik, toplumsal ve idari yapısına bağlı olarak, geleneksel şehir yönetimi ve beledi hizmetler de sarsıntı içindeydi. 19. yüzyıldan itibaren Osmanlı ekonomik sisteminde görülen büyük çöküntü (Sanayi devrimi sonrasında Osmanlı'nın hammadde ve pazar kaynağı hâline gelmesi, el sanatlarına dayalı geleneksel ekonominin çöküşü ve vakıfların buna paralel gelir kaybına uğraması) vakıf hizmetlerinin sağlıklı bir şekilde daha önceki dönemlerde yürütmüş olduğu işlevi engellemiştir. Böylece ortaya çıkan yeni durum karşısında şehir yönetimi ve belediye örgütünde bazı düzenlemeler yapılması gerekmiştir. Çünkü Avrupa ile gittikçe yoğunlaşan ekonomik ilişkilere giren Doğu Akdeniz liman şehirleri; 19. yüzyılın ticari faaliyetine uygun bir ulaşım ve hizmetler bütününe sahip olmak için yeni örgütlenmelere gitmek zorundaydılar. Bu liman şehirlerinde tüccar gemileri için karantina ve konaklama tesisleri, uygun sağlık şartları ve düzenli bir şehir ulaşımı yaratmak başlıca sorun hâline gelmişti. Avrupa dünyası için “*şark limanları artık egzotik şehirler*” olmaktan çıkmış, yeni bir kazanç ve hayat alanı hâline gelmişti. Bu nedenlerle özellikle bu şehirlerde başlamak üzere modern hizmetleri görececek, yeni belediye yönetimlerinin kurulması gerekmektedir (Ortaylı, 1985: 111). Örneğin İzmir'de belediye kurulması için ilk girişim, yerli ve yabancı tüccarlar tarafından yapılmıştı. Yani liman şehirlerinin ilk beledi atılımları yapması göze çarpan bir özelliktir. Daha belirgin bir özellik ise bu şehirlerde de belirgin bölgelerin, modern beledi örgütlenmede, diğer semtlerden önde gitmesiydi. Örneğin İstanbul'un iş bölgesi olan Galata-Beyoğlu'nun, Bab-ı âli çevresinden önce modern beledi hizmetlere sahip olması ilginç bir noktadır. Bununla beraber modern belediyelerin hiçbir zaman bütün beledi görevleri kusursuz ve eksiksizce yerine getiremediği görülecektir. Bundan dolayı geleneksel hizmet ve örgüt biçimleriyle yenileri yan yana yürüdü. Aslında mahalle ve cemaat toplulukları, kendi alanlarındaki beledi görevleri ve bazı kolluk görevlerini yerine getirmeye devam ettiler. Böylece kuruluş dönemi boyunca, eski ve yeninin birbirinin yerini dolduramadığını, arada çelişkinin devam ettiğini görürüz (Ortaylı, 1985: 111-112).

Osmanlı Vilayetlerinde Belediyeler

İlber Ortaylı (1985: 156-160), Osmanlı İmparatorluğu'nun taşra şehirlerinde belediyeden değil, ancak beledi hizmetten söz edilebileceğini vurgulamaktadır. Çünkü kentlerde taş üstüne taş koymak ve bayındırlık faaliyetini yönetmek, dünden bugüne mülki amirin görevi ve yetkisi içinde olmuştur. Belediye reisi olan kişinin kaymakam beye veya mutasarrıf paşaya sormadan ağaç diktirmesi bile uygun değildir. 1871 Vilayet Nizamnamesi'nin bir bölümü, vilayet örgütünü yeniden düzenlenmiş tamamıyla şehir ve kasabalarda bulunan belediye dairelerinin ve meclislerinin; kuruluşunu, yetkilerini ve çalışma yöntemlerini

belirlemiştir. Bu nizamname ile daha önceki 1864 Nizamnamesi ve 1867 tarihli talimatnamenin hükümleri de tamamlanmış oluyordu.

Mersin'in de dâhil olduğu pek çok liman kentinde, belediye meclisleri 1877 Vilâyet Belediye Kanunu çıkmadan önce 1864 Vilâyet Nizamnâmesi'nin belediye örgütlenmesine ilişkin çok yetersiz hükmüne dayanarak kurulmuştu. Mersin'de 1869 yılında Belediye Meclisi vardı. ¹ 1871 Vilâyet Nizamnâmesi'yle, belediye dairelerinin ve meclislerinin yetkileri ve çalışma yöntemleri belirlendi. Buna göre meclis reisi (başkanı) eskiden olduğu gibi memurlar arasından seçilerek mutasarrıfın görevlendirmesi ve valinin onayı ile fahri olarak çalışacaktı. Belediye meclisi; reis, reis muavini ve altı üyeden kurulacak ve üyeler iki yılda bir seçimle yenilenecek ve varsa o yöredeki dini cemaat liderlerinin de katılımıyla oluşacaktı (Ortaylı, 1985: 160). 1869 yılında Mersin'de Belediye Meclisi şöyle oluşmaktaydı: Reis Abdürrahman Ağa, Aza Mustafa Ağa, Aza Mahmut Efendi, Aza İlyas Ağa, Aza Nikola Ağa, Aza Esat Ağa, Aza Kirkor Ağa, Kâtip Neşet Efendi. ² Belediye reisi, nizamnâmede belirtildiği üzere, aynı zamanda idare meclisi azalarından olan Abdurrahman Efendi'ydi. İncelenen salnâmelerde değişik tarihlerde belediye reisliği yapmış kişilerin aynı anda Ziraat Bank Meclisi'nin azalığını da yaptığı görülmektedir.

Ancak bu gelişmelere rağmen Osmanlı Devleti'nde belediye teşkilatının gerçek temelleri Meşrutiyetin ilanı sonrasında atılmıştır. 23 Aralık 1876 tarihinde yayınlanan Kanun-i Esasi'de “*Belediye İşleri Dersaadet ve taşrada seçimle teşkil olunacak daire-i belediye meclisleriyle idare olunacak ve dairelerin nasıl kurulacağı ve görevleri ve üyelerinin seçilme usulü özel kanunla düzenlenecektir*” hükmüne dayanarak, gerek İstanbul'daki başkent belediyesinin gerekse taşra belediyelerinin yeniden düzenlenmesi zorunluluğu doğmuştur. Bu sebeple, 5 Ekim 1877 tarihinde “Vilayet ve Dersaadet Belediye Kanunları” yayımlanmıştır (Atasoy, 1992: 42-43). Bu kanunlara göre belediyeler imar işleri, aydınlatma, temizlik, pazar denetimi vs. gibi bugünküne benzer görevleri yerine getireceklerdi. Belediye organları ise belediye başkanı ve meclis üyelerinden oluşuyordu. Başkan ve meclis üyeleri atama ile göreve geliyorlardı (Dayıoğlu, 1998: 5). Taşrada belediye örgütü kurulmasını öngören “Vilayet Belediye Kanunu”na göre meclis, tüzel kişilik sahibi olup kentin imar, su, itfaiye gibi önemli işleri görünürde de olsa bu tüzel kişiliğe bırakılmıştır. Bu belediyelerin üç ayrı organı olacaktır. Bunlar; reis, belediye meclisi ve cemiyet-i belediyedir. Nüfusu 40. 000'in üstündeki beldelerde şubeler kurulabilecektir. Belediye meclisi üyeleri, halk tarafından seçilebilecek, belediye reisi de meclis üyeleri arasından atanacaktır. Cemiyet-i Belediye ise, ülkenin o zamanki idari örgütlenmesinde mevcut olan mahallî idare meclisi ile belediye meclisinin birleşmesinden oluşacaktır (Nadaroğlu, 2001: 299; Bademci, 2017: 56).

Yapılan bu düzenlemelerle birlikte 1891 yılında Mersin'de belediyenin büyüdüğünü ve modern anlamda belediyecilik yapmak için kadrosunu kurmuş olduğunu görüyoruz. Belediye Reisi Abdullah Merzuk Efendi aynı zamanda Ziraat Bank Şubesi Reisliği de yapmaktaydı. 1306 H. yılı (1889 M.) Mersin Belediyesi'nin gelirler toplamı 184. 154 kuruş, masraflar toplamı ise 184. 046 kuruş idi. Belediyenin kadrosu ise şöyle oluşmaktaydı: Reis Abdullah Merzuk Efendi, Aza Mehmet Kirpoç Efendi, Aza Abdulhaluk Efendi, Aza Bodosoğlu Dimitraki Efendi, Aza Panos Ağa, Memur ve Hademeler, Halil Kemali Efendi, Tabib Dimitraki Efendi, Sandık Emine Antiranik Efendi, Gazhâne Memuru Halil Ağa, Belediye Kalfası Yordan Ağa, Çarşı Çavuşu 2 kişi, Tulumbacı 10 kişi, Süpürgeci 6 kişi, Çarşı Bekçisi 6 kişidir. ³

II. Meşrutiyet döneminde de yerel yönetimlerle ilgili önemli düzenlemelere gidilmiştir. Ancak ülkenin içinde bulunduğu büyük yapısal sorunlardan dolayı (savaşlar, yaşanan iç ve dış göçler gibi) şehirleşme istenildiği gibi gerçekleşmemiş başlangıç aşamasında kalmıştır denilebilir. Pek çok şehir gibi Mersin şehri de bu dönemde önemli problemlerle karşı karşıyadır. 26 Mart 1910 tarihinde Mersin'e gelen Ahmet Şerif'in (1977: 277), Mersin Belediyesi ile ilgili izlenimleri, belediyenin ekonomik açıdan kötü durumda olduğunu göstermektedir: “*Mersin Belediyesi şehrin düzenlenmesi için on bin lira borç alma teşebbüsünde bulunuyorsa da aklı erenler bunu pek uygun bulmuyorlar ve bu paranın iyi bir şekilde kullanılacağından şüphe ediyorlar. 'Para yüzde sekiz faizle Alman bankasından borç alınacak, belediye*

¹ Halep Vilayeti Salnamesi (HVS), 1286: 75

² HVS, 1286: 75

³ Adana Vilayeti Salnamesi (AVS), 1308: 85, 92

her sene vereceği faizle düzenli bir plan içinde şehri düzelterektir’ diyorlar. Herhalde Mersin Belediyesi bütün diğer arkadaşları gibi bugün ölü bir durumdadır”.

Millî Mücadele döneminde ise, I. Dünya Savaşı sırasında yıkılan şehirlerin yeniden imarı üzerinde durulan önemli konulardan biri olmuştur. 20 Ocak 1921 tarihinde hazırlanan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nda yerel yönetimlerle ilgili esaslara geniş yer verilmiştir. 23 maddeden oluşan 1921 Anayasası 1876 yılında hazırlanan Kanun-ı Esasiye’ye göre oldukça kısa olmasına rağmen belediyeçilik faaliyetlerine düzenleme getirmesi açısından önemlidir. Anayasanın 12. Maddesi’nde “*Vilayet yerel düzeyde tüzel kişiliğe sahip ve özerkliği olan bir kuruluştur. Eğitim, sağlık, tarım, ekonomi, bayındırlık işlerini düzenleme, vilayet meclislerinin yetkisindedir*” ifadesi ile vilayetlerin özerkliği vurgulanmaktadır. 1921 Anayasası’na göre yerel yönetimlerin ekonomik, mali ve adli yetkileri bulunmaktadır (Yayla, 1983: 134). 1921 Anayasası’nın yerel yönetimlere verdiği bu yetkiler açısından, “*Türk anayasa tarihinin, yerel yönetimlere ve yerinden yönetim ilkesine en fazla ağırlık vermiş olan anayasası*” olduğunu dair yorumlar bulunmaktadır. Yazıcıoğlu (1995: 13) söz konusu Anayasa’nın öngördüğü ölçüde bir yerinden yönetimin, bugün bile Türkiye’de gerçekleşmediğini öne sürmektedir.

Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Modern Belediyeçilik

Yeni kurulan Cumhuriyet, bir taraftan devletin temellerini atarken diğer taraftan önündeki zorluklarla da mücadele etmekteydi: Sermaye yetersizliği, uzun savaş yılları ve hastalıklar nedeniyle nüfusta ve dolayısıyla işgücünde azalma, muhafazakâr güçlerin muhalefeti, yasal düzenlemelerin yetersizliği gibi pek çok zorluk bulunmaktadır (Serçe, 1998: 168). 1923 itibarıyla ülkedeki toplam belediye sayısı konusunda farklı rakamlar belirtilmektedir. Çelik (1995: 588-597); 389 belediyenin devir alındığını belirtirken, Göymen (1985: 2839) ise; 421 belediyenin var olduğunu ifade etmektedir. Cumhuriyet’in ilk yıllarında belediyelerin/ yerel yönetimlerin öncelikli görevleri Kurtuluş Savaşı’nın ve Osmanlı’nın son dönemindeki siyasal boşluğun yarattığı yıkımı onarmak ve temel hizmetleri verebilecek düzeye getirmektir. Ayrıca bu dönemde yerel yönetimlerin yürüttüğü bir diğer çalışma da savaşlar ve salgın hastalıklar nedeniyle azalan nüfusun, artışına yönelik politikalar üretmek ve ayrıca sorumlu oldukları bölgelerde sağlık sorunlarının çözülmesi doğrultusunda çalışmalar yürütmektir (Alada, 1990: 119). Osmanlı İmparatorluğu’ndan devralınan yerel yönetim kuruluşları bu görev ve işlevleri yerine getirebilecek nitelikten uzaktı. Birçok kez değişime uğramasına rağmen 1877’de çıkarılan belediye kanunları yürürlükteydi ve bu kanunlar günün gereksinimlerini ve Cumhuriyet’in geniş hedeflerini karşılamaktan uzaktır. Ayrıca bu dönemde yerel yönetimlerin bütçeleri sınırlı, personeli sayıca yetersizdir. Yaşanan bu güçlüklerle rağmen Türkiye’de modern belediyeçilik anlayışı 1930’lu yıllarda gelişmeye başlamıştır.

TBMM’nin Kurtuluş Savaşı yıllarında belediyeçilik alanındaki kanunlarla ilgili gerçekleştirdiği tek değişiklik, “*Belediye intihabatında oy kullanabilmek ya da seçilebilmek için devlete belli bir miktar vergi ödenmesi kaydının kaldırmasıdır. Müntehiplerin, yirmi, azalarının yirmi beş yaşından küçük olmamaları ve reisin okuma yazma bilmesi yeterliydi*” (Düster 3. Tertip, 1953: 63). 30 Kasım 1922’de çıkarılan bir kanunla, belediye reislerinin vali tarafından atanmasına son verilmiş ve meclis üyelerinin, reisi (başkanı) kendi aralarından gizli oyla seçmeleri sistemine geçilmiştir (Düster 3. Tertip, 1953: 63). Yönetimsel anlamda değişiklik sağlayan bu düzenlemelerin dışında hukuksal yapı aynen korunmuştur.

Cumhuriyet’in devraldığı belediyelerin durumunu gösteren sayısal veriler ise karanlık bir tablo çiziyordu. Buna göre; mevcut belediyeler de içme suyu olan yer 20, fennî su tesisatı olan yer 2, elektrik tesisatı olan yer 4, mezbağa tesisatı olan yer 17, spor salonu olan 7, park ve bahçesi olan 29, pazaryeri olan ise 90 belediye olduğu saptanmıştır (Belediyeler Dergisi, 1938: 27; Bostanoğlu, 1990: 79). Tüm bu sorunların çözümü ve hedeflenen amaçların gerçekleştirilebilmesi öncelikle hukuksal alanda yapılacak düzenlemeler ile mümkündür. Mevcut belediye kadrolarının, yeni hukuksal düzenlemelere uygun hale getirilmesi de ayrı bir sorun oluşturmaktaydı. Belediyeler konusunda hukuksal düzenleme olarak atılan ilk önemli adım⁴, 26 Şubat 1924 tarihinde kabul edilen “Belediye Vergi ve Resimleri Kanunu”dur.

⁴ Cumhuriyet dönemi belediyeçiliğinin anlaşılabilmesi için 1923-1930 yılları arasındaki yasal düzenlemelerin hazırlık dönemi olduğu ifade edilen bir çalışmada kamuoyu ile paylaşılan ancak yasalaşmamış 1924 ve 1926 tarihli iki Belediye Kanunu

Belediyecilik konusunda ikinci önemli adım, 16 Nisan 1924'te çıkarılan 486 sayılı "Umur-ı Belediye Müteallik Ahkâm-ı Cezaiye Kanunu" ile gerçekleşmiştir. Bu kanun ile belediyenin ceza yetkisi artıyor ve özellikle esnaf üzerinde denetim olanağı genişletiliyordu. 1924'te çıkartılan "Köy Kanunu" ile birlikte belediyelerin hangi yerleşim birimlerinden kurulacağına da açıklık getirildi. Böylece nüfusu 2000'e kadar olan yerler Köy Kanunu'nun kapsamı içine alınarak bu sayının yukarısında olan yerlerde belediyelerin kurulacağı belirlenmiş oldu. Belediyeler lehine bir diğer düzenleme de 10 Mayıs 1926'da çıkarılan "Sular Kanunu"dur. Bu kanun ile şehir ve kasabalarda "ihtiyacat-ı ammeyi temine mahsus suların" idaresi ister vakfa ait olsun ister başka şekillerde olsun belediyelere bırakılmıştır. Ayrıca tüzel ve gerçek kişilere ait olup bunlara gelir sağlayan suların kamulaştırılması hakkı da belediyelere tanınmıştı. Medeni Kanun ile birlikte de belediyelerin toplumsal hayattaki ağırlığı arttırıldı (Serçe: 1998: 171-172).

İlhan Tekeli'nin de (1978: 28) belirttiği üzere; 1923-1930 dönemini, Cumhuriyet Türkiye'sinde belediyecilik anlayışının geliştiği yıllar olarak görülebilir. Modern belediyeciliğin önündeki sorunları çözmek için 1930 tarihli ve 1580 sayılı "Belediyeler Yasası" çıkarıldı ve günümüze kadar yapılan değişikliklerle yürürlükte kaldı. 1580 sayılı Belediye Kanunu⁵, belediyelere yürütecekleri işlerde yol göstermeyi amaç edinmiştir. 1580 sayılı Kanun'da 76 başlıkta belirtilen bu hizmetleri; belediyelerin kurulu bulunduğu yerlerde düzeni ve halkın huzurunu sağlamaya ilişkin hizmetler, bayındırlık ve imarla ilgili hizmetler, sağlıkla ilgili hizmetler, eğitim, kültür ve sporla ilgili hizmetler gibi sınıflandırmak mümkündür. ⁶ Bu hizmetlerin birçoğu günümüzde de belediyeler tarafından yerine getirilmektedir. Bir kısmı ise artık devletin farklı kurumlarına devredilmiştir (Türk Belediyecilik Derneği, 1992: 11-12). Cumhuriyet dönemindeki bu yasa Fransa'dan uyarlanarak alındı. Yasayla, belediyelerin hayli dağınık olan işlevleri tek elde toplanmaya çalışılmıştır. Tek parti döneminin sanayileşme politikalarının ülke genelinde yaygınlaştırılması düşüncesi nedeniyle orta büyüklükte kentlerin ortaya çıkışı sağlanmış, buna bağlı olarak daha düzenli yerel hizmetlerin sunulması gereksinimi ortaya çıkmıştır. Tek Parti dönemine genel olarak bakıldığında 1923'te 389/421 olan belediye sayısı 1938'de 537'ye ulaşmıştır. Bu belediyelerden 1938'de 150'sinde elektrik vardı. Su tesisatı olan belediye sayısı 1923'te 20 iken 1938'de 245'e yükselmişti (Türk Belediyecilik Derneği, 1992: 11-12). Tek Parti döneminin belediyecilik politikalarını Mersin özelinde inceleyen araştırmamızda 1929-1942 yılları arasında Ahmet Mithat Toroğlu'nun, Mersin Belediye Başkanlığı karşımıza çıkmaktadır.

Mithat Toroğlu'nun Kısa Biyografisi

Ahmet Mithat Toroğlu, 1897 yılında Mersin'de (Puğ Köyü'nde) doğdu. Babası Toroğlu Derviş Ağa'dır (Oğuzcan, 1965: 9). Mersin'de lise eğitimini tamamlamasının ardından İstanbul'da Dâr-ül Muallimin-i Âliyesi'ne (Yüksek Öğretmen Okulu'na) girdi. I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte 1915 Eylül'ünde askere çağrıldı. 1916 yılında İstanbul İhtiyat Zâbitleri Talimgâhı'nı bitirdi ve 1916

Layihası'nın, erken Cumhuriyet'in belediyecilik alanındaki kurucu adımlardan ilki olduğu belirtilmiştir. Bkz. Şinik, B. & Uçar, A. Y. ve Dik, E. (2016). "1924 ve 1926 Tarihli Belediye Kanunu Layihaları: Cumhuriyet Belediyecilik Anlayışının Kurucu Adımları", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 25 (2), 1-27.

⁵ 1580 sayılı Belediye Kanunu'nun gerekçelerini TBMM'deki görüşmelerden şöyle özetlemek mümkündür; Eski kanunlarla çalışmalarını sürdüren belediyelerin, kentlerin en basit gereksinimlerini bile karşılayamayacak durumda olmaları, kentlerde çağdaş, sıhhi ve toplumsal teşkilatların oluşturulamaması olması, genel seçimlerde belediyelerin çalışmalarının da önem kazanmış olması gelmektedir. Bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, C: 17, Devre: 3, İçtima: 3, s. 22, (20. 3. 1930); TBMM Zabıt Ceridesi, C: 17, Devre: 3, İçtima: 3, s. 98, (29. 3. 1930).

⁶ Sözü edilen Belediye Kanunu, incelenen Yeni Mersin gazetesinde şu başlıklar altında kamuoyuna duyurulmuştur; "Belediye Tenbih ve Yasakları Hafif Para Cezaları", Yeni Mersin, 18 Aralık 1930; "Belediye Zabıtası Talimatnamesi Umumi Maddeler", Yeni Mersin, 18 Aralık 1930; "Belediye Zabıtası Talimatnamesi Umumi Maddeler, Cadde ve Sokaklar", Yeni Mersin, 19 Aralık 1930; "Belediye Zabıtası Talimatnamesi Umumi Maddeler, Cadde ve Sokaklar", Yeni Mersin, 21 Aralık 1930; "Belediye Zabıtası Talimatnamesi Umumi Maddeler, Cadde ve Sokaklar, Su Boruları ve Elektrik Telleri", Yeni Mersin, 23 Aralık 1930; "Belediye Zabıtası Talimatnamesi Umumi Maddeler, Seyri Sefer", Yeni Mersin, 25 Aralık 1930; "Belediye Zabıtası Talimatnamesi Umumi Maddeler, Binek ve Yük Arabaları, Koşum Hayvanatı", Yeni Mersin, 26 Aralık 1930; "Belediye Zabıtası Talimatnamesi Umumi Maddeler, Yükleme ve Boşaltma, Arabacılar, Otomobiller", Yeni Mersin, 28 Aralık 1930; "Belediye Zabıtası Talimatnamesi Umumi Maddeler, Otomobili Kullananlar, Şoförler", Yeni Mersin, 30 Aralık 1930; "Belediye Zabıtası Talimatnamesi Umumi Maddeler, Otomobil Seyri Seferlerinde Kullanılacak Beynelmillel İşaretler, At ile Dolaşmak ve Hayvanların Sevki, Yaya Seyri Seferi", Yeni Mersin, 31 Aralık 1930.

Ağustos’unda teğmenliğe terfi etti. I. Dünya Savaşı’nda Romanya Cephesi’ndeki savaşlara katıldı. Bu cephede iken harp madalyası ve Alman “Grovdöfer-Demir Salip” madalyaları ile taltif edildi. Daha sonra Filistin - Hicaz hattı savaşlarına katıldı (Oğuzcan, 1965: 9). Bu cephede ağır bir şekilde yaralandı. Şam Hastanesi’ne kaldırıldı. Burada tedavisi sürerken cephenin bozulması üzerine iyileşmeden Mersin’e döndü. Mersin İdadî Mektebi’nde bir süre matematik öğretmenliği yaptı. Mersin ve çevresinin Fransızlar tarafından işgali üzerine 1 Mart 1920’de, Toros eteklerindeki Puğ Köyü’ne çekildi. Puğ Köyü’nden altı gönüllü arkadaşıyla birlikte Yanpar Köyü’ne geldi. Bu köyde Yedek Subay Muhsin (Yanpar)’ın gönüllü silahlı mücahitlerinin de katılımıyla 26 Nisan 1920’de, Bozkurt Müfrezesi’ni kurdu. Mithat (Toroğlu), “Özkul Efe” takma adıyla Millî Mücadele’ye katkı sağladı. İşgalci Fransız kuvvetleri, Mersin-Tarsus demiryolu ulaşımını açık tutmak için çeşitli önlemler almıştı. Ancak Mithat (Toroğlu) komutasındaki “Bozkurt Müfrezesi” 1920 Nisan sonlarından itibaren Mersin-Tarsus demiryoluna zarar vererek düşmanın ulaşımını zorlaştırdı. Bu arada Mersin’den Tarsus’taki düşman kuvvetlerine götürülmekte olan şeker yüklü 6 çift atlı araba Mithat (Toroğlu) müfrezesince ele geçirildi. Ele geçirilen şekerin halka satılması yoluyla, Müdafaa-i Hukuk Heyeti’ne maddi katkıda bulunulmuştur. Mithat (Toroğlu) 1 Mart 1920 tarihinde üsteğmenliğe terfi etti. Fransızlarla yapılan Ankara Anlaşması’ndan sonra birliğiyle Afyon Cephesi’ne gönderildi. Burada 14. Tümen, 30. Alay 1. Bölük Komutanı olarak Afyon, Kalecik Sivrisi, Şeyh Elvan, Kırca Arslan-Kızkalesi, Kaplangı ve Başkomutanlık Savaşları’na katıldı. Başkomutanlık Savaşı kazanıldıktan sonra 30. Alay’la birlikte Üsteğmen Mithat (Toroğlu) düşmanı takiple görevlendirildi. Mithat (Toroğlu) 8 Ağustos 1923 tarihinde Batı Cephesi’nde görevli iken terhis edildi. Millî Mücadele’ye katkısından dolayı Toroğlu’na TBMM tarafından kırmızı şeritli İstiklâl Madalyası verilmiştir. ⁷ Terhisinden sonra Mersin’e dönerek ticaretle uğraştı (Oğuzcan, 1965: 9). Mart 1925’te Şeyh Sait İsyanı nedeniyle ilan edilen kısmi seferberlikte tekrar askerliğe çağrıldı. 23. Alay, 11. Bölükle Şeyh Sait İsyanı Harekâtı’na katılmış, Haziran 1925’te terhisi sonrası döndüğü Mersin’de tekrar ticaretle uğraşmaya başladı (Çiftçi, 2009: 53-61). Kısa bir süre sonra arkadaşları Hacı Ömer Kutay, Belediye Başkanı Şevket Sümer, bir önceki Belediye Başkanı Fuat Morel ve Hayri Gültekin, onun belediye başkanı olması için çaba gösterdiler. Böylece 1929’da belediye meclis üyesi oldu ve ilk toplantıda Mersin belediye başkanlığına seçildi⁸ (Toroğlu, 2011: 184). Mithat Toroğlu, Mersin’de 3 dönem belediye başkanlığı yapmıştır. İlki, 1930 Eylül-Ekim aylarında yapılan belediye seçimlerinde, Mithat Bey meclis üyeleri arasından belediye başkanlığına seçilmiştir. ⁹ 2 Kasım 1930 tarihindeki ataması ile göreve başlamıştır. ¹⁰ Mersin belediye başkanlığındaki ikinci görevi ise 1934 yılındaki belediye seçimleri ile gerçekleştirmiştir. ¹¹ Üçüncü ve son belediye başkanlığı dönemi de Eylül 1938 yerel seçimleri sonrası, Başbakanlık tarafından 12 Ocak 1939’da atamasının yapılması ile başlamıştır. ¹²

Toroğlu, belediye başkanı seçildiğinde 32 yaşında idi. 1942 yılına kadar Mersin’de Belediye Başkanlığını yürütmüştür. Belediye Başkanlığı yaptığı dönemde, Mustafa Kemal Atatürk’ün Mersin

⁷“Mücadele Milliyede mesbuk hizmetinden dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin 16. 5. 1926 tarihinde vukubulan Yüzüncü inikadının Birinci celsesinde aşağıda hüviyeti yazılı Ahmet Mithat Ef. ’ye kırmızı şeritli İstiklâl Madalyası verilmiştir. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Numara: 4506, (Not: Zayıından dolayı yeniden verilmiştir). Bkz. İstiklâl Madalyası Vesikası, Atilla Toroğlu Arşivi.

⁸ Mithat Bey’in belediye başkanlığına seçilmesi haberi, kamuoyuna da gazete aracılığıyla duyurulmuştur: “Mithat Bey, Mersin Belediye Reisliğine İntihap Edildi. Mersin Belediye intihabatında Cumhuriyet Halk Fırkası namzetlerinin intihap edildiklerini bundan evvel ki nüshamızda yazmıştık. Belediye azalığına intihap edilmiş olan azalar da reisliğe Mitat Bey’i intihap etmişlerdir”. Bkz. Yeni Adana, 8 Mart 1929.

⁹ Hakimiyet-i Milliye, 19-21 Teşrinievvel 1930.

¹⁰ “Belediye Reisliğine Mitat Bey’in intihabı hakkında Mersin Belediyesi meclisince ittihaz olunan karar belediye kanununun 89. maddesine tevfikan tasvip olunmuştur”. T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Bakanlıklar arası Tayin Daire Başkanlığı, 30-11-1-0/ 59-34-3. (09. 11. 1930).

¹¹ “İçel (Mersin) Belediye Başkanlığına seçilen Mithat Bey’in başkanlığının onayı”, Bkz. BCA, Bakanlıklar arası Tayin Daire Başkanlığı, 30-11-1-0/ 91-40-10. (13. 11. 1934).

¹² Toroğlu’nun Mersin Belediye Başkanlığı’na son kez seçilmesinin ardından 12 Ocak 1939’da atama yazısı için bkz: “Mersin Merkez Belediye Reisliğine Mitat Toroğlu’nun intihabı hakkında Mersin Belediye meclisince ittihaz olunan karar belediye kanununun 89. maddesine tevfikan tasvip olunmuştur”. BCA, Bakanlıklar arası Tayin Daire Başkanlığı, 30-11-1-0/ 128-2-3. (12. 01. 1939).

ziyaretleri gerçekleşmiş ve Atatürk ile çeşitli anıları bulunmaktadır (Çiftçi, 2009: 225). Mithat Toroğlu ve Atatürk arasında 1938 yılı şubat ayında Atatürk'ün Mersin'i ziyaretlerinde şu konuşma geçmiştir:

“-Söyle bakalım belediye işleri nasıl gidiyor, neler yaptınız?

-İçme suyunu yaptık, nizamnamesine uygun mezarlık yaptık.

-Şehir planını yaptırdınız mı? Diye sorunca: Onu da yaptırdığını söyler ve Atatürk planı görmek istediğini söyleyince, o gün Pazar olmasına rağmen belediyeyi açtırır. Fen Müdürü Yüksek Mühendis Ruhi Betoncu, planı getirir. Atatürk planı iyice inceler. Planı yapan Alman Profesör Herman Jansen'i över. ”

Mithat Toroğlu Mersin'de belediye başkanlığı görevini tamamladıktan sonra 1944-1946 yılları arasında Cumhuriyet Halk Partisi İl Başkanlığı görevini yürütmüştür.¹³ Belediye başkanlığı ve il başkanlığının dışında ise; 1933 yılından itibaren Mersin İdman Yurdu Başkanlığı¹⁴, Liman Şirketi Üyeliği¹⁵, Beden Terbiyesi Mıntıka Başkanlığı, Mersin Elektrik Şirketi Üyeliği, 1942-1945 yıllarında seçildiği Belediye Meclis Üyeliği, 1946-1950 yıllarında CHP Merkez Kurulu Üyeliği, 1950 yılından itibaren Mersin Çocuk Esirgeme Kurumu Üyeliği görevlerinde bulundu. 10 Eylül 1952 tarihinde Türkiye Kuvayı Milliye Mücahit ve Gazileri Cemiyeti Mersin Şubesi'nin Yönetim Kurulu Üyeliği'nde de çalışmıştır (Çiftçi, 2009: 53-61; Oğuzcan, 1965: 9). Mersin'in ve ülkenin işgalden kurtuluşunda önemli rol alan, şehrin inşasında ve gelişiminde unutulmayanlar arasına yazılan Mithat Toroğlu, 1982 yılında hayata veda etmiştir.

Ahmet Mithat Toroğlu'nun Mersin'de Belediye Başkanlığı Dönemi (1929-1942)

Belediye Kanunu'na göre; Belediye meclisleri dört yılda bir yapılacak seçimlerle, seçme hakkına sahip o kentin vatandaşları tarafından doğrudan doğruya seçilmektedir. Belediye Başkanı da meclis üyeleri arasından seçilmektedir.¹⁶ Mithat Toroğlu da kanuna uygun olarak önce belediye meclisi üyesi daha sonra da belediye meclisi üyeleri arasından Mersin Belediye Başkanlığına seçilerek göreve getirilmiştir.

Mithat Toroğlu'nun Belediye başkanlığı süresince kente, kentin bayındırlığına ve halka yönelik çalışmaları, yerel ve ulusal basındaki kamuoyunu bilgilendirme amaçlı haber ve açıklamalara odaklanılarak; toplum sağlığının korunması, kentin altyapısının ve ulaşımının geliştirilmesi ve sosyo-kültürel alandaki çalışmalar olmak üzere üç başlıkta derlenmiştir.

A. Toplum Sağlığının Korunmasına Yönelik Çalışmalar

24 Nisan 1930 tarihinde kabul edilen “Umumi Hıfzıssıhha Kanunu” ile belediyelerin toplum sağlığı ve sosyal yardım alanlarına ilişkin sorumlulukları arttırılmıştır. Kanuna göre; belediyelerin çalışmaları arasında, temiz içme suyunun temin edilmesi, lağımaların tesisatı, mezbaha inşaatı, mezarlıkların tesisatı, bulaşıcı hastalıklarla mücadele, hastane, dispanser, süt çocuğu muayene ve tedavi evi, vb. gibi sağlık hizmet alanlarını inşa etmek yer almaktadır.¹⁷ Kentin ihtiyaçları doğrultusunda toplum sağlığı ve sosyal yardım alanlarında, Mersin Belediyesi'nin çok yönlü olarak çalışmalar yürüttüğü görülmektedir. Bu bağlamda bataklıkların kurutulmasına çalışılmış, sıvrisinekle ve sıtma ile mücadele edilmiştir.¹⁸ Ancak kentin alt yapısından kaynaklanan sorunlar nedeniyle söz konusu alandaki şikayetleri sonlandırabilmek için uzun yıllar çalışmalar devam etmiştir. Kentte sıvrisinekle saldırılarına bağlı olarak sıtma hastalığının artışı da basında dikkat çekilen konular arasındadır.¹⁹ Artan şikayetler sonrası Mersin Belediyesi bünyesinde sıtma ile mücadele dairesi kurulmuş ve toplum sağlığının korunmasına yönelik çalışmalar yürütülmüştür.²⁰ 1929

¹³ BCA. Cumhuriyet Halk Partisi, 490-1-0-0/ 1500-113-1, (25. 08. 1943).

¹⁴ Kurun Gazetesi, 30 Haziran 1938

¹⁵ BCA. Cumhuriyet Halk Partisi, 490-1-0-0/ 454-1868-4, (14. 07. 1948).

¹⁶ Kanun No: 1580, “Belediye Kanunu”, Resmi Gazete, 14 Nisan 1930.

¹⁷ Resmi Gazete, 6 Mayıs 1930.

¹⁸ “Sivrisinek Menbaları Kurutuluyor”, Yeni Mersin, 2 Mayıs 1929.

¹⁹ “Sıtma Her Eve Girdi. Bataklıklar Neden Kurutulamadı?”, Yeni Mersin, 21 Haziran 1935.

²⁰ “Sivrisinekler”, Yeni Mersin, 26 Temmuz 1929.

yılıının Eylül ayında Mersin’de sıtma ile mücadele dairesi memurlarınca Nusretiye, Mesudiye, Camii Şerif mahallelerinde sekiz yüz altı ev denetimden geçirilmiş ve yüz seksen üçünün tuvalet ve bulaşık çukurlarının sağlık koşullarına uygun olmadığı tespit edilmiştir.²¹

Mithat Toroğlu’nun şehrin yerel basınına yaptığı açıklamaya göre belediyenin en başarılı kurumu halka şifa ve hayat dağıtan dispanseridir. Bu durum dispanserin verdiği hizmetin dönemin sağlık bakanlığı tarafından takdir edilmesinden de anlaşılmaktadır.²² 1929’da Mersin Belediyesi Dispanserinde görevli iki doktor bulunmaktaydı.²³ 1935 yılı Mersin Belediyesinin 319 bin liralık bütçesinin 70 bin lirası bayındırlık işlerine kalan kısmının ise sağlık kadrosunun genişletilebilmesi için sağlık ve sosyal işlerinde kullanılacağı açıklanmıştır. Kentte bir çocuk sağlığı biriminin bulunmamasından dolayı “Süt Çocuğu Muayene ve Tedavi Evi”nin açılmasına karar verilmiş ve burada çalışacak uzman için tahsisat ayrılmıştır.²⁴ Ayrıca belediye laboratuvarının genişletilmesine karar verilmiş gıda maddelerinin tahlili için de bir kimyager için tahsisatı ayrılmıştır. Zührevi hastalıklar için hastanenin genişletilmesi amacıyla kaynak ayrılmıştır.²⁵ Kentte 1938 yılına gelindiğinde günde ortalama seksen hastanın muayenesinin yapıldığı bir dispanser ve bir de çocuk bakımevi bulunmaktaydı. İncelenilen dönemde, kentte daha yaygın görülen hastalık sıtmadır. Mersin’de sıtma ile mücadele doktorlarının görevli olduğu bir birimin 1929 yılından itibaren bulunduğu anlaşılmaktadır.²⁶ Sıtmanın ardından verem de şikâyet edilen hastalıklar arasında yer almıştır: “... Mersin’de yakın zamanlara kadar bilinmeyen ve işitilmeyen düşmanla karşı karşıyayız. Verem...”.²⁷

Türkiye’de Cumhuriyet döneminde 10 Mayıs 1926 tarih ve 831 sayılı “Sular Kanunu” ile halkın ihtiyacı olan sağlıklı suyun temin edilmesi işi belediyelere verilmişti.²⁸ 1929 yılından başlamak üzere Mersin’de içilen suyun kalitesinin şikâyet konusu olduğu görülmektedir.²⁹ Söz konusu sorunu çözmek ve temiz su ihtiyacını karşılayabilmek için bir sondaj makinesi alınmış ve Polonyalı bir uzmanın çalışmalara başladığı bilgisi kamuoyuna aktarılmıştır.³⁰ Ancak zaman zaman iklime bağlı olarak şehrin temiz içme suyuna olan ihtiyacının arttığı anlaşılmaktadır: “*Bu sene yağmur az yağdı. Sular evvel ki seneler gibi bol değil. Mersin şehri Kerbela’ya döndü. Susuzluk her tarafi yakıyor, bahçeler kuruyor, şehir halkı yıkanacak su bulamıyor...*”.³¹ 1935 yılında belediye başkanı tarafından şehrin içme suyu şebekesi için bir planlama yapıldığı açıklanmıştır: “*Şehrimize getirilecek olan içme suyunun ihalesi yarın Ankara’da yapılacaktır. Yapılan şartnameye göre ihale tarihinden bir buçuk yıl sonra dezenfekte edilmiş ve süzölmüş bir içme suyu teslim edilecektir*”.³² Ancak şehrin içme suyu tesisatının yapımına ilişkin kararın kabulü ancak 1939 yılındaki belediye encümeni toplantısında alınabilmiştir.³³ 5 Mayıs 1939’da ise içme suyu tesisatının ek inşaatı için 16 bin lira ek borçlanma yapıldığı açıklanmıştır.³⁴

Toplum sağlığı hizmetleri kapsamında belediye tarafından, dışarıda satılan yiyecek ve içeceklerin denetimi de yapılmaktadır.³⁵ Örneğin sütlere su karıştırılması, kebabçılarının sağlık koşullarına uymamaları, kasapların temiz olmamaları gibi sebeplerden dolayı sık sık denetim yapılmaktadır. Önemli problemlerden biri de Mersin’in sıcak bir kent olması nedeniyle yaşanan buz ihtiyacı idi. Ürünlerin saklanması ve

²¹ Yeni Mersin, 10 Eylül 1929.

²² Yeni Mersin, 28 Temmuz 1929.

²³ Yeni Mersin, 1 Ağustos 1929.

²⁴ İncelenen gazetenin Kasım 1935 tarihli haberinde çocuk doktorunun Mersin’e gelmediği anlaşılmaktadır. “Dispanser kadromuzda bir çocuk mütehasısının tahsisatı da bütçeye konulduğu halde memleketimizde çocuk mütehasısının azlığı yüzünden şimdiye kadar doktor tayin edilmemişti. Sağlık Bakanlığı emrinde bulunan mütehasıslardan birisinin Mersin’e tayin edileceğini kesin olarak vadetti. Yakın bir zamanda dispansere bir çocuk mütehasısının gelmesini bekliyoruz”. Bkz. Yeni Mersin, 12 Kasım 1935.

²⁵ Yeni Mersin, 12 Mayıs 1935.

²⁶ Yeni Mersin, 1 Temmuz 1929.

²⁷ Yeni Mersin, 11 Haziran 1929.

²⁸ Resmî Gazete, 10 Mayıs 1926.

²⁹ “Su İşleri, Mersin’in En Birinci ve Mühim İhtiyaçlarından Biri de Sudur”, Yeni Mersin, 11 Haziran 1929.

³⁰ Yeni Mersin, 19 Kasım 1929.

³¹ Yeni Mersin, 4 Ağustos 1932.

³² Yeni Mersin, 8 Aralık 1935.

³³ Yeni Mersin, 15 Mart 1939.

³⁴ “Belediye Reisimiz Ankara’dan Döndüler”, Yeni Mersin, 5 Mayıs 1939.

³⁵ Yeni Mersin, 3 Haziran 1929

tüketilmesi esnasında buza duyulan ihtiyacın fazla olması nedeniyle bu durum, basın ve Mersinlilerin en çok şikâyet ettiği konular arasında yer almaktaydı.³⁶ Bu konularla ilgili düzenlemeler yapılmaya çalışılmıştır. Mithat Toroğlu, ikinci kez belediye başkanlığına seçildiğinde 1933 yılının şubat ayında yapılan encümen toplantısında beş yıllık çalışma programını açıklarken, şehirde fennî bir mezbahanın ve sıhhi bir banyonun yapılması kararında olduklarını belirtmiştir.³⁷

B. Kentin Altyapısını ve Ulaşımını Geliştirmeye Yönelik Çalışmalar

Söz konusu yıllarda kentte yol, kanalizasyon işleri, kaldırım, su birikintileri sorunu vardı.³⁸ Yol ve Kanalizasyon İşleri birimi bu konuda çalışma ve planlamalar yapmıştır. Danimarka kaynaklı Lenç/Lenz adlı şirket ile kanalizasyon inşası için Temmuz 1929 itibarıyla 250. 000 liralık bir projeye başlanmıştır.³⁹ Kentin imar planı çerçevesinde 1929 yılı itibarıyla kentin doğu bölümünün asfalt, yol ve kanalizasyon işleri yapılmış olmasına rağmen, şehrin geneli itibarıyla acilen bir imar planına gereksinim duyulduğu ve bu plan doğrultusunda çalışmaların sürdürülmesi gerektiği, Belediye Başkanı Mithat Toroğlu tarafından bizzat ifade edilmiştir.⁴⁰

“Belediye şehir dahilinde asfalt yol inşaatına başlamış şimdilik 32, 000 metro murabbaında bir kısım ikmal edilecektir. İnşaat Mersin iklimin sıcaklığı ve bu sebeple asfaltın metaneti bilhassa nazarı dikkate alınmıştır.”⁴¹

Tramvay veya otobüs gibi kent içi ulaşımı ve Mersin'in, Tarsus ve Adana ile çevredeki köylere ve plajlara bağlantılarını sağlayacak çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca 1935 yılı içinde Gözne ve Silifke yollarının düzenlenmesi, Hastane Caddesi'nin genişletilmesi çalışmaları vardı. Bu kapsamda 1937 yılına kadar 3953 m. asfalt, 1283 m. beton, 1118 m. parke, 5808 m. şose yol olmak üzere toplamda 12162 m. uzunluğunda yol şebekesinin yapıldığı anlaşılmaktadır.⁴² 1938 yılına gelindiğinde yol, su, elektrik gibi alt yapı hizmetlerinin neredeyse tamamlandığı açıklanmaktadır.⁴³ Belediye Parkı'nın aydınlatılması, yolların asfaltlanması ve yeni caddelerin açılması, Kurtuluş Caddesi ile istimlak bedelleri, yolların ve caddelerin ağaçlandırılması, İtfaiye Teşkilatı bünyesinde bulunan araçlar sorunu ve itfaiye teşkilatının güçlendirilmesi yapılmıştır. 1929'da modern bir mezarlık yaptırılması konusunda istekler de söz konusudur.⁴⁴

Toroğlu, 1933 yılında yapılan şehir meclisi toplantısında çalışma programını açıklarken, beş yıllık süreç içerisinde şehir planının yaptırılması gibi bir hedef belirlemiştir: *“Elde mevcut sekiz sene evvel yapılmış bir imar haritası varsa da şehrin inkişafı, sıhhi mühim ve mecburi ihtiyaçları nokta-i nazarından bu tanzim edilmemiş olduğu şimdiye kadar yapılan tatbikattan anlaşılır cihetle bu günkü şehircilik, teknolojisine uygun yeni ve iyi bir plan yaptırılacaktır.”⁴⁵* Mithat Toroğlu'nun 1935 yılında Ankara'da Belediyeler Kongresi toplantısına katılımından sonra kente dönüşü sırasında yaptığı şu açıklama, belediyenin karşı karşıya kaldığı sorunların anlaşılması ve icraatları açısından önemlidir: *“Ankara'ya*

³⁶ “Şehrimizde üç buz fabrikası var fakat buz bulunamıyor”, bkz. Yeni Mersin, 19 Ağustos 1929; “Buz Derdi”, Yeni Mersin, 29 Mayıs 1931; “Buz Derdi”, Yeni Mersin, 2 Haziran 1931; “Buzda İhtikar Yokmuş”, Yeni Mersin, 10 Haziran 1931; “Buz İş Ne Zaman Halledilecek”, Yeni Mersin, 20 Temmuz 1932; “Buz, bütün bayilere verilmeli ve izdihamın önü alınmalıdır”, Yeni Mersin, 1 Ağustos 1932; “Buzlar iyi dondurulmuyor”, Yeni Mersin, 12 Ağustos 1932; “Buz Meselesi”, Yeni Mersin, 28 Ağustos 1932; “55 kalıp buz mersinin ihtiyacını önleyemez Başka dertler yetmiyormuş gibi dört gündün beri bütün şiddeti ile başlayan sıcaklar ortaya birde buz derdi çıkardı. Her yıl muhtelif fabrikalar buz çıkarır ve yine de şehrin Buz ihtiyacını önleyemezdi. Buzcu dükkanlarının önü vesikalı ekme devrini hatırlatıyor. Arada bir fark var elinde vesikası olan her kes ekmeke alabilirdi. Şimdi buz alabilmek için nüfuzlu bir şahsiyet almak lazım. Buzcular fabrikadan aldıkları buzdu dükkanlarında saklıyor ve istedikleri adama diledikleri bahada oda hatır için gram gram satıyorlar. Mersin'de yazın Buz zaruri ihtiyaçların en başında gelir. Belediyemizin buna bir çare bulmasını bekliyoruz”. Yeni Mersin, 5 Mayıs 1935.

³⁷ Yeni Mersin, 7 Şubat 1933.

³⁸ Yeni Mersin, 13 Haziran 1929.

³⁹ Yeni Mersin, 28 Temmuz 1929.

⁴⁰ Yeni Mersin, 28 Temmuz 1929.

⁴¹ Yeni Mersin, 16 Mayıs 1929.

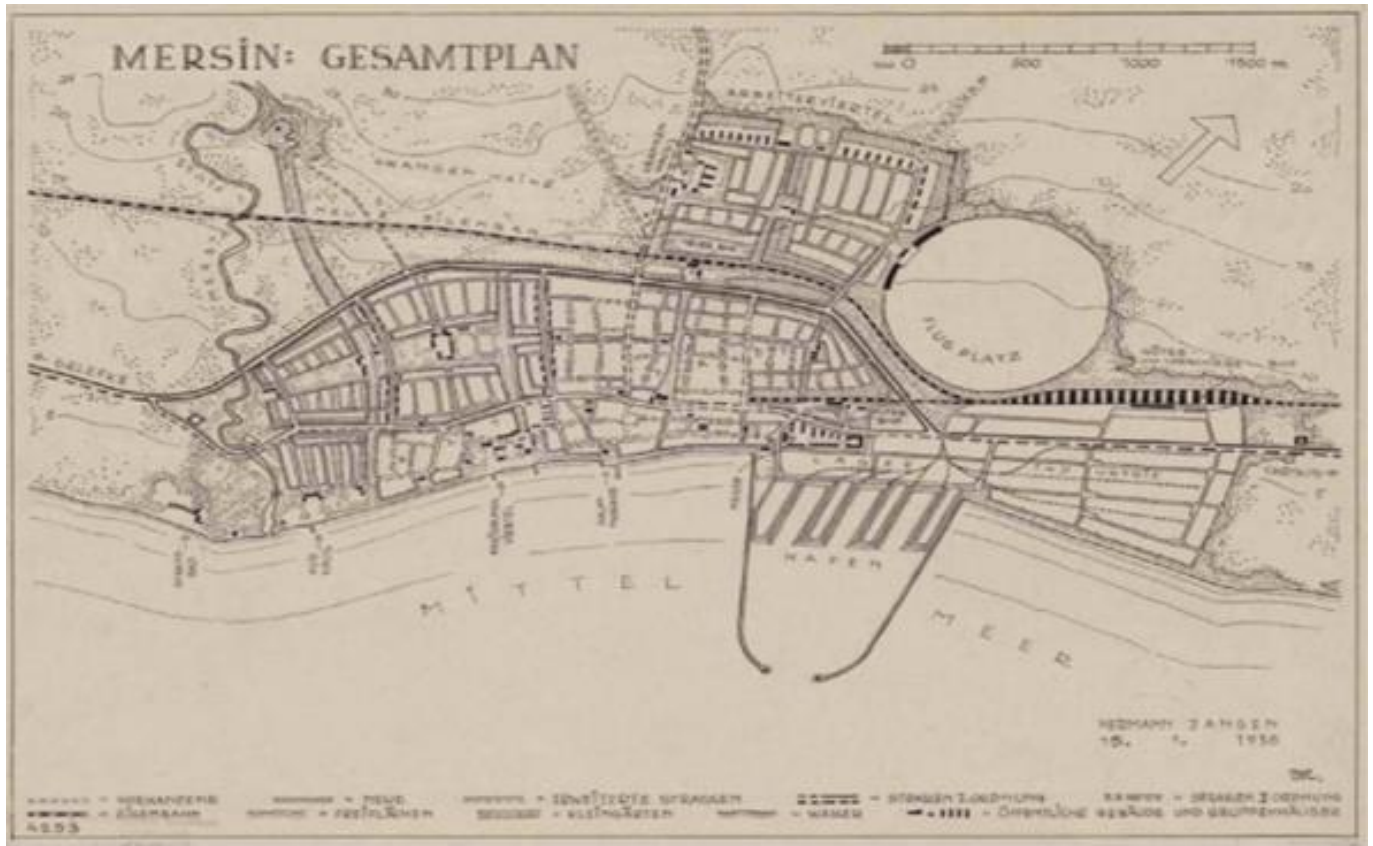
⁴² Haber, 24 Ağustos 1937.

⁴³ Kurun, 12 Eylül 1938.

⁴⁴ Yeni Mersin, 6 Teşrin-i Evvel 1929.

⁴⁵ Yeni Mersin, 7 Şubat 1933.

belediyeler kongresinde bulunmak üzere gitmiştim. Kongre bittikten sonra Uray'ın merkezle ilgili bazı işlerini halletmek gereken işleri müsbet bir neticeye bağlanmıştır. Su işimiz ihaleye çıkarıldı. Birinci kanunun dokuzunda ihalesi yapılacaktır. İhale günü Ankara'da bulunacağız. Yapılan şartnameye göre ihale tarihinden bir buçuk yıl sonra dezenfekte edilmiş ve süzölmüş bir içme suyu teslim edileceğinden şehir çok uzun sürmeyen bir zaman içinde özlediği suya kavuşacaktır. Şehir planının mukavelesi formalitenin tamamlanması yüzünden imza edilememiştir. İçişleri ve Bayındırlık bakanlıklarıyla olan görüşmelerimiz neticesinde bu işin de bitmek üzere olduğunu söyleyebilirim. Mukavele tasdik muamelesi için bakanlıklardan vaat alınmıştır. Şehir planını yapacak Yansen birkaç gün sonra ikinci bir etüt için Mersin'e gelecektir". Toroğlu'nun başkanlığı döneminde Mersin için belki de en önemli projelerden birisi, Mersin'in imar planının hazırlanmasıdır. Kentin imar planı, 1938 yılında Alman mimar ve şehir planlamacısı Hermann Jansen⁴⁶ tarafından hazırlanmıştır. Mersin'de incelemeler yapan Jansen'in hazırladığı imar planında, "Camillo Sitte" ve "Bahçekent" planlama yaklaşımlarının etkisi görülmektedir. Jansen'e göre Mersin'in karakterini belirleyecek iki önemli özellik bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi limandır. Böylece kent, bir "ticaret şehri" olarak gelişecek ve öne çıkacaktır. İkincisi ise kentin "plaj şehri" olmasını sağlayacak denizidir. Mersin ile ilgili planı hazırlarken Jansen'in bu iki özelliği göz önünde bulundurduğu anlaşılmaktadır. Jansen'in hazırladığı planın 1938'de yürürlüğe girmesinin ardından, 1941'de yine kendisi tarafından özellikle "gelişme bölgeleri"nde bir dizi değişiklik yapılmıştır. Hazırlanan bu plan çerçevesinde Mersin kentinin liman merkezli büyümesini daha modern bir şekilde gerçekleştirilmeye çalışıldığı gözlenecektir. (Ünlü: 2009: 33)

Figür 1: Hermann Jansen tarafından hazırlanan ve 1938'de yürürlüğe giren "Jansen Planı" (Ünlü: 2009: 33).

1933 yılında Mersin Belediyesi'nin yapmış olduğu beş yıllık program kapsamında kentin alt yapısıyla ilgili alınan kararların 1936 yılında aşama aşama uygulamaya geçirildiği anlaşılmaktadır. 1938

⁴⁶ Hermann Jansen (1869-1945) için bkz. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/jansen-plan/> (Yazan: İbrahim Bozkurt).

yılına gelindiğinde ise belediye tarafından yeni bir beş yıllık plan hazırlanmıştır. Ulus gazetesinde 11 Nisan 1938 tarihinde yayınlanan haberde; “Yeni belediye bütçemiz 300 bin lira olarak tesbit edilmiş ve meclise verilmiştir. Meclis, beş senelik imar ve iş programlarını tetkik ederek alâkalı encümenlere vermiştir. Beş senelik plâna göre bu sene içinde şu işler yapılacaktır: 6 bin metre kara yol inşaaı. Gelecek sene şu işler yapılacaktır: 7 bin metre kara yol inşaaı. 1940 da merkez caddesinin yapılması, 8 bin metre kara yol inşaaı işleri vardır. 1941 de sahildeki yeşil yola rıhtım yapılacak, kanalizasyon boruları denize kadar uzatılacaktır. 1942’de 15 bin metre kara yol yapılacak, tam konforlu bir şehir oteli inşa edilecektir”.

Belirlenen planlar dâhilinde kentin imar faaliyetine yoğun bir şekilde devam edildiği anlaşılmaktadır. Kentin alt yapısına yönelik bu çalışmalar kısa bir süre içerisinde Mersin’i modern bir kent görünümü kavuşturacaktı. Toroğlu’nun başkanlığındaki belediyenin kenti modernleştirmek adına yapmış olduğu bu çalışmalar pek çok kesimden de övgü dolu destekler almasına sebep olmuştur ve bununla ilgili basında çıkan haberlerde sıkça karşımıza çıkmaktadır.⁴⁷

C. Sosyo-Kültürel Alanda Yapılan Çalışmalar

Toroğlu döneminde, kültürel alanda yapılan çalışmaların ilki Mersin Belediyesi’ne ait “Şehir Bاندosu”nun hizmet vermeye başlamasıdır. Ayrıca 1932 yılında buna ek olarak “Tiyatro Okulu” da açılmıştır.

“Mersin Belediye Şehir Bاندosu üç sene evveline kadar şehrimizde bir bando ve muzika teşkilatı yoktu. Ve bu yokluk elle tutulur derecesine göze çarpıyordu. Her zaman şehir işlerini düşünen Belediye hey’etimiz bu ihtiyacın izalesi için bir bando mektebi tesis etti. Bando mektebi üç seneden beri Belediyenin ufak bir yardımı ve kendi mesaisiyle tekamül etmekte ve çok mutavaziane çalışmaktadır. Bugün bando mektebinin iki bin liraya yakın demir baş eşyası olmakla beraber imkan nisbetinde her talebeye de ufak miktarda nakti yardım yapılmaktadır. Bando şehrin bütün sevinçli günlerinde halkımızı eğlendirmiş ve şerefli günlerimizi tes’it etmede ön ayak olmuştur. Bando mektebinin gösterdiği muvaffakiyetin verdiği cesaretle buna bir de tiyatro mektebi ilave edilmiştir. Kadro ve teşkilatını henüz ikmal eden mektep müdüriyeti bundan böyle her Perşembe akşamı bando parkındaki yerinde temsillerini vermeğe başlayacağı haber alınmıştır. Mektebin çalışkan talebesini ve kıymetli müdürü Celal Beyi hayrihah yardımcısı muhterem Belediye reisimiz Mitat Beyi bu vesile ile tebriki vazife bilir ve muvaffakiyetlerinin temadisini temenni eyleriz.”⁴⁸

Şehir Meclisi, 1933 yılı beş yıllık çalışma programında; Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün heykelinin yapılması ve çocuklara eğlence ve oyun yeri olmak üzere çocuk bahçesinin yapılmasına da yer verilmiştir.⁴⁹ Mersin Halkevi gibi kültürel etkinliklerin yapılabileceği yerler hem belediye hem de devlet tarafından açılmıştır. 1935 yılında belediye, yeni bir sinema binası inşa etmeye karar vermiştir. “Bugün sinema binası yıkılmış ve yeni sinemamızın inşasına başlanmıştır. Gelecek sezonda Mersinliler asri bir binada rahat rahat filmleri takip edeceklerdir.”⁵⁰

1938 yılında Mithat Toroğlu’nun başkanı olduğu Mersin İdman Yurdu’nun Denizcilik Kulübü büyük bir törenle açılmıştır: “Denizcilik Kolu başkanlığına belediye temizlik işleri müdürü B. Edip ve reis vekilliğine halk işleri memuru B. Celal Abaç getirilmişlerdir. Kolun on bir kotrası vardır. Bu filo ile

⁴⁷ “Mersin, büyük bir Mersin, ünran sahasında büyük bir hızla ilerlemektedir. Şehrin çehresi her gün biraz daha değişiyor, biraz daha garbe doğru gidiyor, yıkık ve yanıklar üzerinde modern inşaat yükseliyor ve şu haliyle istikbale namzet görünüyor.” Kurun, 5 Eylül 1938, Ayrıca bkz. ; “Dokuz sene içinde bu kadar çok ve plânlı iş gören Mersin belediyesini ve bu belediyenin cidden kıymetli ve muvaffak reisi bay Mitat Toroğlunu tebrik eylemeği vicdanî bir borç sayarız.” Akşam, 15 Ağustos 1938. Ayrıca bkz. ;“Toros dağlarıyla Akdeniz arasında ve İçel adıyla anılan vilâyetin merkezi olan Mersin, güney Anadolu’nun incisi vasfına bihakkin lâyük ve her yıl biraz daha güzelleşen, biraz daha terakki ve inkişaf eyliyen modern bir şehrimizdir.” Ulus, 7 Ağustos 1938.

⁴⁸ Yeni Mersin, 15 Ağustos 1932.

⁴⁹ Yeni Mersin, 7 Şubat 1933.

⁵⁰ Yeni Mersin, 12 Haziran 1935.

önümüzdeki ay içinde Seyhan gezisine çıkılacak ve Karataş'tan sonra nehirden geçilerek Adana'ya varılacaktır".⁵¹

Ulus gazetesi, Mithat Toroğlu'nu "Mersin, çalışkan bir belediye reisinin elinde çok güzelleşti" başlıklı haberiyle sayfalarına yansıtmıştır: "*Mersin Belediye Meclisi ve bu meclise dokuz seneden beri riyaset eden Bay Mitat Toroğlu, mesailerinden devamlı daima iyi ve muvaffakiyetli neticeler almış ve bize şehircilik sahasında en güzel örneği vermiştir*"⁵²

Mithat Toroğlu'nun 13 yıllık Mersin Belediye Başkanlığı dönemi, Kasım 1942'de Belediye Meclisi'nde yapılan seçimle sona erdi. Yapılan seçimlere göre B. Hakkı Deniz, Mersin'in yeni belediye başkanı seçilerek 3 Kasım 1942'de görevine başlamıştır.⁵³ Yeni Mersin gazetesine göre bu görev değişimi ve yeni belediye kadrosu şöyle görünmektedir: "*Belediye Riyasetine B. Hakkı Deniz Seçildi...Yeni belediye meclisi dün saat on beşte belediye salonunda ilk toplantısını yapmıştır. En yaşlı aza avukat B. Hilal Kemal riyaset mevkiine getirilmiş ve ebedi şef Atatürk'ün hürmeten iki dakika ayakta durulmuştur. B. Hilal Kemal, kısa bir hitabede bulunduktan sonra rûzname mucibince ilk olarak Belediye reisi seçimi yapılmış ve riyasete B. Hakkı Deniz intihap edilmiştir. Bunu müteakip Divanı riyaset seçimine geçilmiş birinci reis vekilliğine B. Rıza Bozkurt, ikinci reis vekilliğine Niyazi Denger, Kâtipliklere Hasan Akel, Bahri Ok, Hilmi Özer ayrılmışlardır. Bilahare Daimi encümen intihabına geçilmiş ve reyler tasnif edilerek doktor Abdullah Ersoy, Yusuf Kılınç Fahri Uygurmen azalıklara seçilmişlerdir. Bütçe, Hesap encümenine Niyazi Denger, Hamit Bayhun Enver Germen, Fikri Mutlu, Yunus Yönel, Türülü işler encümenine Bayan Ruhiye Toluner, Şefik Kabaş, Mustafa Alanya, Ahmet Güvenç, Hilal Kemal intihap olunmuşlardır. Seçimlerden sonra riyaset tarafından okunacak senelik mesai raporunun evvelce türülü işler encümenine verilerek tetkik edilmesi ve ondan sonra okunarak azaların tasvibine arzı teklif ve bu teklif kabul olunmuştur. Kat'i hesap cetveli ile İtfaiye mürettebatı tahsisatının sarf şeklinin değiştirilmesi hakkındaki evrak ile su işletme idaresi saat okuma memurluğu ile tahsildarlığının birleştirilmesi hakkındaki teklif evrakı türülü işler encümenine havalesi karar verilmiş bundan sonra azadan B. Fikri Mutlu önümüzdeki yıl çalışması hakkında hazırladığı düşüncelerini okumuştur. Ruznamede başka müzakere edilecek birşey olmadığından pazartesi günü saat 15 de toplanılmak üzere toplantıya son verilmiştir.*"⁵⁴

Sonuç

Kentleşme, modern toplumun en belirgin özelliklerinden biridir. Kentleşme süreci içinde bireylerin ihtiyaç duyduğu çoğu hizmetler ya doğrudan özel yerel birimlerde ya da merkezi hükûmetin yerel uzantıları tarafından karşılanmaktadır. Bu hizmetlerin çeşitliliği ve niteliği, vatandaşla yerel yönetim birimlerinin sürekli bir ilişki ve etkileşim içinde olmalarını zorunlu kılmaktadır. Yerel yönetimler, halkın ortak gereksinmelerini karşılamak amacıyla oluşturulan ve halkın kendisinin seçtiği organlarca yönetilen bir sistemdir. Bir yerel yönetim kuruluşu olarak belediyeler, daha ön planda ve kamuoyunun dikkatini üzerinde toplayanıdır. Türkiye'nin modernleşmesi süreciyle birlikte nüfusun çoğunluğu artık kentlerde yaşamaya, toplanmaya başlamıştır. Demokrasi kültürünün de gelişimiyle kentlerde belediyeler halkın kendi kendisini yönetmesine olanak tanıyan kuruluşlar olarak dikkati çekmektedirler. Ülkemiz tarihinde modern

⁵¹ Kurun, 30 Haziran 1938.

⁵² "Başarılan İşler: Mersin Belediyesi, kanalizasyon, su ve elektrik gibi yer altı tesislerine ve yol inşaatına dokuz yılda bir buçuk milyondan fazla para harcamıştır. Mamefih bu gayretli müessesenin çalışmaları yalnız toprağın altına inhisar etmiş değildir. Toprağın üstünde de planlı ve modern eserler vücuda getirilmiş, belediye bakımından lüzumlu iş ve hizmetler zamanında görülmüştür... Belli başlıları...Şehrin imar planı ve haritası yaptırılmış, modern ve mükemmel tesisatı muhtevası yeni bir mezarlık, gene bilcümle lüzumlu tesisleri cami bir plaj, gündün yetmiş, seksen hastaya bakan bir dispanser, bir çocuk bakımevi, günde 300 yoksula sıcak yemen veren bir aşevi, kışlık ve yazlık aile parkları, iki fidanlık tesis edilmiş, et ve sebze hali, bir beton iskele, bir ihracat hangarı, bir unumi helâ inşa olunmuş, belediye binası esaslı surette tamir ve modern bir şekle ifrağ edilmiş, son dokuz yılda beton, asfalt, parke ve makadam şose olmak üzere 13 bin metre uzunluğunda yol yapılmış, itfaiye teşkilatı kuvvetlendirilmiş, bütün hayır müesseselerine yardım edilmiş ve erkeği askere giden muhtaç ailelere o mahalledeki zenginlerin yardımı temin olunmuştur. Atatürk Parkına ait inşaat devam etmektedir. Belediye bu parkın içine ulu önderin heykelini dikmek için ellibin lira tahsisat koymuştur". Ulus, 7 Ağustos 1938.

⁵³ Hakkı Deniz'in, İçel (Mersin) Belediye Başkanlığının onayı bkz. BCA, Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı 30-11-1-0, Fon No: 157-35-17, Tarih: 27.11.1942.

⁵⁴ Yeni Mersin, 3 Kasım 1942.

belediyelerin kuruluşu ve şehir hizmetlerinin yerine getirilmeye çalışılması, Tanzimat Dönemi'yle başlar. Tanzimat'tan önce yerel yönetim hizmetleri, loncalar başta olmak üzere vakıflar ve kadılar tarafından yerine getirilmekteydi. Tanzimat Dönemi'nde batılılaşma yönünde gerçekleştirilen reformlar sayesinde, modern belediyelerin doğuşu için gerekli ortam hazırlanmıştır. Osmanlı yöneticilerini ve aydınlarını, Batı'daki şehirlerde gördükleri idari yapı ve özellikle belediyeleri, Osmanlı kentlerine uyarlamak için girişimlerde bulunmaya itmiştir. Bu konuda Osmanlı Devleti yaptığı yasal düzenlemelerle belediye teşkilatının ülkede gelişimini sağlamıştır. Mersin'de de yapılan bu düzenlemelerle birlikte 1891 yılından itibaren belediyenin büyüdüğünü ve modern anlamda belediyeçilik yapmak için kadrosunu oluşturmuş olduğunu görüyoruz.

Türkiye'de erken Cumhuriyet döneminde yeni devletin temelleri atılırken, aynı zamanda sermaye yetersizliği, uzun savaş yılları ve hastalıklar nedeniyle nüfusta ve dolayısıyla işgücünde azalma, muhafazakâr güçlerin muhalefeti, yasal düzenlemelerin yetersizliği gibi pek çok zorluklar da bulunmaktaydı. Bu dönemde belediyelerin mevzuat ve düzenlemeleri de henüz yetersizdi. Bu nedenlerden dolayı Türkiye'de modern belediyeçilik anlayışı ancak 1930'lu yıllarda gelişmeye başlamıştır. Modern belediyeçiliğin önündeki sorunları çözmek için 1930 tarihli ve 1580 sayılı "Belediyeler Yasası" çıkarıldı ve günümüze kadar yapılan değişikliklerle yürürlükte kaldı. 1580 sayılı Belediye Kanunu, henüz çok genç olan, Kurtuluş Savaşı'ndan yeni çıkmış, Cumhuriyet'i ilan etmiş olan Türkiye'de, belediyeler için yol gösterici bir düzenleme olmuştur.

Tek Parti döneminin belediyeçilik anlayışına dair uygulamalarını ve ilgili yasal düzenlemelerin yansımalarını Mersin özelinde inceleyen bu çalışmada odak, Mithat Toroğlu'nun 1929-1942 yılları arasındaki belediye başkanlığı ve kentteki belediye faaliyetleri olmuştur. Toroğlu, 13 yıllık belediye başkanlığının yanı sıra aynı zamanda 1944-1946 yılları arasında Cumhuriyet Halk Partisi İl Başkanlığı, Mersin İdman Yurdu Başkanlığı, Mersin Liman Şirketi Üyeliği, Beden Terbiyesi Mıntıka Başkanlığı, Mersin Elektrik Şirketi Üyeliği, 1942-1945 yıllarında seçildiği Belediye Meclis Üyeliği, 1946-1950 yıllarında CHP Merkez Kurulu Üyeliği, 1950 yılından itibaren Mersin Çocuk Esirgeme Kurumu Üyeliği gibi çeşitli görevlerde de bulunmuştur.

Mithat Toroğlu'nun belediye başkanlığı döneminde, Cumhuriyetin yerel yönetim politikalarıyla da eşgüdümlü bir biçimde toplum sağlığı dikkate alınarak, dispanseri ve kadrolu doktorları ile sağlık hizmetleri sunulmuştur. Kentin öncelikli sorunlardan olan sıtma, bataklıkların kurutulması, kanalizasyon şebekesinin döşenmesi gibi altyapı konusunda çalışmalar yürütülmüştür. Ayrıca yol, su, elektrik, kaldırım, kent içi ulaşım ve benzeri temel alt yapı hizmetlerindeki eksiklikleri giderebilmek için adımlar atılmıştır. Mersin'i çağdaş bir kent görünümüne ulaştırmak için kent içi caddeler, yollar, toplu ulaşım hizmetleri, sosyal yardım kurumları, park, bahçe ve yolların ağaçlandırılması gibi çalışmalar dönemin olanakları çerçevesinde başarıyla yürütülmüştür. Türkiye'nin de etkilerini hissettiği 1929'daki dünya ekonomik buhranı sonrası dar bir bütçeyle hareket eden belediye, bir yandan zorunlu hizmetleri yerine getirmeye çalışırken, diğer yandan kente modern bir görünüm kazandırabilmek için uğraş vermiştir. 1938 yılına gelindiğinde kentin alt yapısını geliştirmeye yönelik önemli adımların atılmasına rağmen kentin temiz su, aydınlatma, kanalizasyon gibi altyapı sorunlarına yönelik şikâyetlerin sonraki yıllarda da devam ettiği incelenen yerel gazetelere yansıyan haberlerden anlaşılmaktadır. Hızla büyüyen Mersin'in öncelikli gereksinimlerinden biri de kentin imar planının yapılmasıydı. Toroğlu'nun başkanlığı döneminde, 1938 yılında Hermann Jansen tarafından hazırlanan kent imar planını uygulayarak, Mersin kentinin liman merkezli modern bir şehir olarak büyümesi hedeflenmiştir. Yerel ve ulusal basında yapılan incelemeler, Toroğlu'nun belediye başkanlığındaki çalışmaların kenti modernleştirmek üzere atılan adımların ve uygulamaların pek çok kesimden övgü ile desteklendiği de görülmüştür.

Mithat Toroğlu'nun 13 yıllık Mersin Belediye Başkanlığı dönemi, Kasım 1942'de Belediye Meclisi'nde yapılan seçimle sona ermiştir. Yapılan seçimlere göre B. Hakkı Deniz, Mersin'in yeni belediye başkanı seçilerek 3 Kasım 1942'de görevine başlamıştır. Ahmet Mithat Toroğlu ise, 13 yıllık belediye başkanlığı döneminde yerine getirmiş olduğu belediyeçilik anlayışıyla ve Millî Mücadele döneminde yerel ve ulusal kurtuluş mücadelelerine sağladığı katkılardan dolayı Mersin'in belleğinde başarılı ve iz bırakan bir kişi olarak yer edinmiştir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar, makale kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmadığını ifade etmişlerdir.

Yazarların Katkı Oranları Beyanı

Yazarlar, çalışmanın tasarlanması; veri toplanması; veri analizi; makalenin yazımı; makalenin gönderimi ve revizyonu aşmalarında İB (%50 ve İHA (%50) oranında katkı sunmuşlardır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

- BCA. Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı, 30-11-1-0/ 59-34-3. (09.11.1930).
BCA. Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı, 30-10-0-0/ 82-538-1 (27.10.1934).
BCA. Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı, 30-11-1-0/ 91-40-10. (13.11.1934).
BCA. Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı, 30-11-1-0/ 128-2-3. (12.01.1939).
BCA. Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı 30-11-1-0, Fon No: 157-35-17. (27.11.1942).
BCA. Cumhuriyet Halk Partisi, 490-1-0-0/ 1500-113-1, (25.08.1943).
BCA. Cumhuriyet Halk Partisi, 490-1-0-0/ 454-1868-4, (14.07.1948).

Atilla Toroğlu Özel Arşivi

Ahmet Mithat Toroğlu, İstiklal Madalyası, No: 4506.

Resmî Yayınlar

- 1308 Tarihli Adana Vilayet Salnamesi (AVS).
1286 Tarihli Halep Vilayet Salnamesi (HVS).
Düstur, 3. Tertip, Cilt : 1, 2. b., Başvekalet Devlet Matbaası, Ankara, 1953
Resmi Gazete.
TBMM Zabıt Ceridesi, C: 17, Devre: 3, İçtima: 3, s. 22, (20.3.1930)
TBMM Zabıt Ceridesi, C: 17, Devre: 3, İçtima: 3, s. 98, (29.3.1930).

Gazeteler ve Süreli Yayınlar

- Akşam
Haber
Kurun
Ulus
Yeni Adana
Yeni Mersin
Belediyeler Dergisi (1938). Yıl: IV, Sayı: 38, Ankara, Belediyeler Bankası Yayınları.
Mahalli İdareler Dergisi, (1973). 50 Yılda Mahalli İdareler. Özel Sayı, Yıl: 1, Ankara, İçişleri Bakanlığı Yayınları.

Araştırma ve İnceleme Eserler

- Adala, A. (1990). Türk Belediyeciliğinde Kronolojik Yaklaşım (1930-1990). *Ankara Büyükşehir Belediyesi Türk Belediyeciliğinde 60. Yıl Sempozyum Bildiri ve Tartışmaları İçinde* (ss. 119-143), Ankara, Metropol İmar A. Ş. Iula-Emme Yayınları.
Atasoy, V. (1992). *Türkiye’de Mahalli İdarelerin Yapısı ve Yeniden Düzenlenmesi*. İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
Bademci, N. (2017). Türk Kamu Yönetiminde Belediyecilik Tarihine Sosyolojik Bir Bakış. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, Bingöl Üniversitesi, Bingöl.
Bostanoğlu, Ö. (1990). Türk Belediyeciliğinde Güncel Tarihsellik. *Amme İdaresi Dergisi*, 23(2), 75-93.

- Bozkurt, İ. Jansen Planı. Hermann Jansen (1869-1945) ve Ankara'da "Jansen Planı", *Atatürk Ansiklopedisi*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu – Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, [Jansen Planı \(ataturkansiklopedisi.gov.tr\)](http://jansenplanı.ataturkansiklopedisi.gov.tr) (Erişim Tarihi: 22.05.2023)
- Çelik, B. (1995). Türk Belediyeciliğinin Tarihsel Gelişimi. *Yeni Türkiye Dergisi*, 1(4), 588-597.
- Çiftçi, A. (2009). *Milli Mücadele ve Havalisinde İz Bırakanlar* (2. Bs.). Mersin, Bizim Grup Basımevi.
- Dayıoğlu, K. (1998). *Kuruluşundan Günümüze Kayseri Belediye Başkanları*. Ankara, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Doru, S. (2015). 19. Y.y'dan Cumhuriyet'e Türk Yerel Yönetim Sisteminin Doğuşu ve Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 15(30), 65-85.
- Ergin, O. N. (1922). *Mecelle-i Umur-i Belediye* (C. I). İstanbul, Arşak Garoyan Matbaası.
- Eryılmaz, B. (2007). *Kamu Yönetimi*. İstanbul, Erkam Matbaası.
- Eryılmaz, B. (1996). Osmanlı Yerel Yönetiminde İstanbul Şehremaneti. *İslâm Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler* (C. I). (ss. 331-353). Ankara.
- Göymen, K. (1985). Türkiye'de Yerel Yönetim. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (C. 10). (ss. 2838-2844). Ankara.
- Karabulak, S. (2013). Türk Kamu Yönetiminde Belediyecilik Tarihi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.
- Keleş, R. (1991). Demokratik Gelişimimizde Yerel Yönetimler. *Bahri Savcıya Armağan, Mülkiyeliler Birliği Vakfı* içinde (ss. 290-299). Ankara.
- Nadaroğlu, H. (2001). *Mahalli İdareler*. İstanbul, Beta Basım, Yayım, Dağıtım A. Ş.
- Oğuzcan, L. (1965). Midhat Toroğlu-Özkuş Efe Kuvayı Milliye Tarsus Grubu Bozkurt Müfrezesi Kumandanı. *Kuvayı Milliye Dergisi*, 54(5), 9.
- Ortaylı, İ. (1985). *Tanzimat'tan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*. İstanbul, Hil Yayınevi.
- Serçe, E. (1998). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmir'de Belediye (1868-1945)*. İzmir, Dokuz Eylül Yayınları.
- Seyitdanlıoğlu, M. (2010). *Tanzimat Döneminde Modern Belediyeciliğin Doğuşu: Yerel Yönetim Metinleri*, İstanbul, İş Bankası Yayınları.
- Şerif, A. (1977). *Anadolu'da Tanin*. İstanbul, Kavram Yayınları.
- Şinik, B., Uçar, A. Y. & Dik, E. (2016). 1924 ve 1926 Tarihli Belediye Kanunu Layihaları: Cumhuriyet Belediyecilik Anlayışının Kurucu Adımları. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 25 (2), 1-27.
- Tekeli, İ. & Ortaylı, İ. (1978). Türkiye'de Belediyeciliğin Evrimi. Ergun Türkcan (Ed.), *Belediyecilik Araştırma Projesi, Türk İdareciler Derneği Bilimsel Araştırma Dizisi: 1*. Ankara, Ayyıldız Matbaası.
- Toroğlu, A. (2011). Kent Belleği: Yerel Sesler. 4. *Tarih İçinde Mersin Kolokyumu: Akdeniz Kentleri, Gelecek İçin Geçmişin Birikimi*. Mersin, Mersin Üniversitesi Akdeniz Kent Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Türk Belediyecilik Derneği. (1992). *Belediyelerimize Rehber*. Ankara, Türk Belediyecilik Derneği ve Konrad Adenauer Vakfı Ortak Eğitim Projesi Yayınları.
- Ünlü, T. (2009). Mekânsal Planlamanın Kentin Biçimlenmesine Etkisi: Mersin Örneği. *Planlama Dergisi*, 3(4), 27-42.
- Yayla, Y. (1983). *Anayasalarımızda Yönetim İlkeleri Tevsi-i Mezuniyet Tefrik-i Vezâif*. İstanbul, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Yazıcıoğlu, R. (1995). *Bu Sistem Değişmeli: Alternatif Bir Yaklaşım*. Erzurum, Biray Yayıncılık.

Ekler

Ek 1: 1930 Yılı Seçimlerinde Mithat Toroğlu'nun Belediye Başkanlığının Görev Onayı⁵⁵

M. H. K. M. N. L. K.
M. H. K. M. N. L. K. ARŞİVİ

A-5862

☺

DAHİLİYE VEKÂLETİ
U. M.

Ş: _____
Sayı _____

2 /II/1930

1 - Belediye Reisliğine Mithat Beyin İntihabı hakkında Mersin Belediyesi meclisince İttihaz olunon karar belediye kanununun (89) uncu maddesine tevfilin tasvip olunmuştur .

2 - Bu kararname Ahkâmının icrasına Dahiliye vekili ne murdur .

9 XI, 1930

Reisi Cümhur
Gazi M. H. K. M. N. L. K.

Beş vekil _____ Dahiliye vekili
S. W. W.

030	11	1	59	34	31
-----	----	---	----	----	----

⁵⁵ BCA, Fon Kodu: 30-11-1-0/59-34-3, Tarih: 09.11.1930

Ek 2: Mithat Toroğlu ve Belediye Personeli (Şarman Toroğlu Arşivinden).

Ek 3: Mithat Toroğlu ve Şehir Bandosu (Atilla Toroğlu Arşivinden).

